

CYFARFOD	Pwyllgor Iaith
DYDDIAD	24 Ebrill 2023
TEITL	Adroddiad Adran Economi a Chymuned
PWRPAS	Cyflwyno gwybodaeth am gyfraniad yr Adran i'r Polisi Iaith
AWDUR	Sioned E Williams, Pennaeth Economi a Chymuned

1 CEFNDIR

- 1.1 Paratowyd yr adroddiad hwn mewn ymateb i gais y Pwyllgor Iaith am wybodaeth am gyfraniad yr Adran Economi a Chymuned i bolisi iaith Cyngor Gwynedd. Mae'r adroddiad yn canolbwyntio ar gynnydd dros y flwyddyn diwethaf ac amgaeaf gopi o adroddiad 2022 er gwybodaeth - [Adroddiad Pwyllgor Iaith 2022](#)
- 1.2 Mae'r tabl canlynol wedi ei baratoi mewn ymateb i gwestiynau penodol y Pwyllgor ac enghreifftiau o wasanaethau'r Adran hoffwn eu hamlygu wedi cael eu cynnwys.

2. YMATEB I GWESTIYNAU'R PWYLLGOR

Cwestiwn 1. Hybu a hyrwyddo

Sut mae eich adran yn mynd y tu hwnt i gynnig gwasanaethau yn ddwyieithog ac yn cyfrannu at amcanion y strategaeth iaith sirol (pa weithgareddau a phrosiectau sydd wedi eu cynnal yn ystod y flwyddyn ddwytha sydd yn codi statws y Gymraeg a sicrhau cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yn y gymuned)?

Mae strategaeth iaith y Cyngor yn gosod blaenoriaethau ar gyfer hybu'r Gymraeg mewn pum maes:

1. Iaith y teulu,
2. Iaith dysgu,
3. Iaith gwaith a gwasanaeth,
4. Iaith y gymuned
5. Ymchwil a Thechnoleg

Mae'r strategaeth gyfredol i'w gweld yma:

<https://www.gwynedd.llyw.cymru/cy/Cyngor/Dogfennau-Cyngor/Strategaethau-a-pholisiau/Cynllun-iaith/Cynllun-Hybu'r-Gymraeg-yng-Ngwynedd-2018-2023.pdf>

Ateb:

Mae'r Adran wedi cydweithio gyda partneriaid er mwyn cyflwyno cais i Llywodraeth Cymru i ariannu rhaglen Arfor dros gyfnod o 3 blynedd. Mae £11m wedi ei glustnodi i'w wario rhwng Ionawr 2023 a Mawrth 2025 ar becyn o brosiectau i hyrwyddo'r Gymraeg.

Pwrpas rhaglen Arfor ydi cefnogi cymunedau sy'n gadarnleoedd y Gymraeg i ffynnu drwy ymyraethau economaidd fydd hefyd yn cyfrannu at gynyddu cyfleoedd i weld a defnyddio'r Gymraeg yn ddyddiol. Mae 4 prif amcan:

1. Creu cyfleoedd i pobl a teuluoedd ifanc (≤ 35 oed) aros neu i ddychwelyd i'w cymunedau cynhenid
2. Creu cymunedau mentrus o fewn y fro Gymraeg
3. Uchafu budd gweithgaredd drwy gydweithio
4. Cryfhau hunaniaeth cymunedau sydd â dwysedd uchel o siaradwyr Cymraeg

Rydym wedi cytuno ar 5 prosiect i'w ariannu a bydd yr Adran yn rheoli a gweithredu'r prosiectau hyn dros y 2 flynedd nesaf:

1. Llwyddo'n Lleol
2. Cymunedau Mentrus
3. Cronfa Her ARFOR
4. Cryfhau Hunaniaeth Cymunedau ARFOR
5. Dysgu o'r Rhaglen ARFOR

Datblygu'r Economi (Cefnogi Busnes) - wrth baratoi i agor cyfres o gronfeydd grant newydd, rydym yn cyfeirio ymgeiswyr i ymgymryd ag asesiad iaith Comisiynydd y Gymraeg. Rydym hefyd wedi cynnwys cwestiynau i sicrhau ein bod yn casglu data ynglŷn a phroffil ieithyddol pob cwmni sy'n ymgeisio am grant.

Gwasanaeth Twristiaeth, Marchnata a Digwyddiadau: Mae'r Gwasanaeth wedi bod yn cydweithio gydag Adrannau'r Cyngor ac Awdurdod y Parc Cenedlaethol i sefydlu Cynllun Economi Ymweld

Cynaliadwy Gwynedd ac Eryri 2035. Un o'r egwyddorion sydd wedi eu cytuno arnynt i'r dyfodol yw: Dathlu, Parchu a Gwarchod ein Cymunedau, Iaith, Diwylliant a Threftadaeth a bydd blaenoriaeth yn cael ei roi i hybu perchnogaeth leol ac i ddatblygu cyfleon i amlygu'r iaith Gymraeg, ein diwylliant a'n treftadaeth. Mae gwaith yn mynd rhagddi ar ddatblygu mesuryddion cynhwysfawr newydd ar gyfer yr economi ymweld ac mae trafodaethau yn parhau gyda Phrifysgol Bangor i adnabod dulliau synhwyrol o ymchwilio effaith (cadarnhaol a negyddol) yr economi ymweld ar iaith ein cymunedau. Cynhelir ymchwil peilot gyda Phrifysgol Bangor yn ardal Dyffryn Ogwen un o gydrannau'r Safle Treftadaeth Byd Tirlun Llechi Gogledd Orllewin Cymru.

Amgueddfeydd a'r Celfyddydau

Mae'r Gwasanaeth wedi adolygu trefniadau rhedeg y gofod caffi yn Storiell gan ystyried rôl ehangach Storiell fel hwb cymunedol. Trwy gyd-weithio gyda Menter Iaith Bangor mae sesiynau caffi babis yn cael eu cynnal yn y gofod yn ogystal a sesiynau i annog sgysiau dros baned yn anffurfiol rhwng siaradwyr Cymraeg a siaradwyr Cymraeg newydd.

Mae Celfyddydau Cymunedol Gwynedd yn parhau i ddarparu sesiynau'n ddwyieithog ar draws Gwynedd i annog creadigrwydd a llesiant cymunedau Gwynedd trwy'r celfyddydau. Trwy'r Grantiau Strategol i'r Celfyddydau mae cefnogaeth yn cael ei roi i sefydliadau a chwmnïau celfyddydol Gwynedd gyrraedd pob rhan o'r sir a chynnig darpariaeth Gymraeg a dwyieithog. Mae cefnogaeth yn benodol wedi ei roi i Theatr y Ddraig yn Abermaw yn ddiweddar i ehangu ar y cynnig iaith Gymraeg sydd ar gael yno.

Mewn gweithgareddau celf sydd yn cael eu harwain gan Artist sydd ddim yn siarad Cymraeg mae'r Gwasanaeth yn defnyddio cynorthwyr sydd yn siarad Cymraeg i gefnogi'r Artist i ddysgu, ac i roi gwasanaeth Cymraeg i'r mynychwyr a'r rhieni.

Yn y prosiect *Crefft er Lles* roedd cymysg o siaradwyr Cymraeg a Saesneg yn y gweithgareddau – ac roedd yr adborth yn bositif iawn am y cyfle yma i pobl ddysgu Cymraeg mewn awyrgylch ymlaciol a chefnogol. Yn ôl yr artist oedd yn cynnal y gweithgaredd:

'Canfu dysgwyr Cymraeg fod bod mewn grŵp o siaradwyr Cymraeg yn bennaf yn help mawr iddynt ddysgu mwy o Gymraeg. Dywedasant fod yr iaith a ddefnyddwyd yn haws i'w dilyn ac yn fwy perthnasol (am grefftio) iddynt na'r hyn yr oeddent wedi'i ddysgu o'r blaen mewn dosbarthiadau Cymraeg.'

Mae'r Gwasanaeth yn cynnal gweithgareddau celfyddydol therapiwtig trwy'r iaith Gymraeg e.e. prosiect *'Llannerch Llew'* (ymyriad creadigol gyda merched blwyddyn 6 yn bennaf gyda sesiynau i fechgyn blwyddyn 6 a staff yr ysgol). Roedd hyn yn gyfle i fynychwyr gael mynediad at therapi celf sydd fel arfer ar gael trwy gyfrwng y Saesneg

Tirlun Llechi Gogledd Orllewin Cymru

Mae'r Gymraeg yn thema llorweddol o fewn y Cynllun Rheoli ac yn derbyn sylw ym mhob cyfarfod o'r Bwrdd Partneriaeth. Mae trafodaethau wedi cymryd lle i adnabod cyfleon i fonitro unrhyw effeithiau allai ddeillio o brosiectau sy'n datblygu o'r dynodiad ar y Gymraeg.

Trwy gyfnod datblygu cais Cronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol rydym yn trafod efo cymunedau ar draws y broydd llechi er mwyn adnabod cyfleon a gweithgareddau i hybu'r Gymraeg a dealltwriaeth o'n treftadaeth a'n diwylliant. Mae'r cyd-weithio gyda Phrifysgol Bangor ar ymchwil cychwynol yn Nyffryn Ogwen yn gam pwysig ymlaen i ni gael sylfaen i fonitro unrhyw effeithiau ar y Gymraeg a hyder ein cymunedau yn sgil y dynodiad treftadaeth byd Unesco.

Gwasanaeth Archifau

Mae'r Gwasanaeth Addysg Archifau ac Amgueddfeydd yn darparu deunydd a gweithgareddau i ysgolion ar draws Gwynedd er mwyn iddynt ddeall eu cymunedau, pwysigrwydd y Gymraeg a hunaniaeth lleol.

Gwasanaeth Llyfrgelloedd

Mae mwyafrif o'r gweithgareddau i blant a theuluoedd, ac oedolion a gynhelir yn Llyfrgelloedd Gwynedd unai drwy'r Gymraeg yn unig neu gyda Chymraeg yn rhan ganolog ohonynt. Credwn mai trwy roi cyfle i bobl glywed a sgwrsio, a chymryd rhan trwy'r Gymraeg, y bydd y Gymraeg yn cael ei gweld fel iaith gymunedol, fyw.

Dyma un dyfyniad gan fynychwyr - "The story sessions are the only exposure I have to Welsh nursery rhymes and Welsh stories."

Bu achlysur ym Mhwlheli'n ddiweddar ble bu i ddwy ddysgwraig, oedd yn yr adeilad heb blant tra roedd sesiwn ymlaen, ofyn i gael ymuno a'r sesiwn er mwyn gwella eu sgiliau Cymraeg. Estynnwyd croeso iddynt wrando ar y stori, ymuno yn y canu a'r symudiadau a chymryd rhan yn y weithgaredd crefft i ddilyn. Roeddynt wedi dysgu am rannau'r corff yr wythnos honno yn eu gwerau Gymraeg ac wedi gwirioneddol werthfawrogi cael cymryd rhan a'r cyfle i ymarfer eu Cymraeg.

Mae'r storiâu fel hyn yn dangos bod gwerth ychwanegol o gynnal y sesiynau yng nghorff y Llyfrgell fel bod y cyhoedd yn cael clywed yr iaith yn cael ei defnyddio mewn ffordd hwyliog sy'n rhoi cyfleoedd i blant a babanod brofi profiadau newydd a chyfle gwerthfawr i rieni ac eraill gymdeithasu a chynnal ei gilydd.

Yn sgil hyn, rydym wedi cychwyn cydweithio gyda'r Ganolfan Ddysgu Cymraeg ac yn cynnig gofod yn y Llyfrgelloedd i diwtoriaid redeg cyrsiau dysgu Cymraeg. Ar gynffon y cyrsiau hyn, mae modd cyfeirio pobl at y sesiynau Paned a Sgwrs (cyfle i bobl drafod llyfrau/cerddi/adnoddau Cymraeg yng ngofal staff y Llyfrgell) ac mae grwpiau llwyddiannus yn rhedeg ar hyn o bryd yn Llyfrgelloedd Cricieth ac Abermaw gyda sesiynau pellach i ddilyn mewn llyfrgelloedd eraill.

Trwy ein cynlluniau cydweithio gyda Chymdeithas y Deillion Gogledd Cymru a Y Lolfa, rydym yn gallu cynhyrchu adnoddau llyfrau llafar ac e-lyfrau llafar, a llyfrau print bras, trwy gyfrwng yr iaith Gymraeg, gyda'r adnoddau hyn ar gael yn Llyfrgelloedd Gwynedd a Llyfrgelloedd drwy Gymru. Heb ein ymyrraeth, ni fyddai'r adnoddau hyn ar gael.

Rydym yn cydweithio gyda Cymraeg i Blant i gynnal sesiynau i blant a theuluoedd mewn Llyfrgelloedd penodol.

Mae rhyngwyneb y rhan fwyaf o systemau ar gael yn Gymraeg yn cynnwys ein catalog ar lein, system hunanwasanaeth a Borrowbox.

Gwasanaeth Rhaglenni Adfywio

Mae'r Gwasanaeth yn llunio Cynllun Aseiad Cydraddoldeb fel rhan weithredu rhaglen, a fu'n llwyddiannus am gyllid drwy Gronfa Ffyniant Bro, Llewyrch o'r Llechi. Bydd aseiad o'r rhaglen yn ei chyfanrwydd ac o'r holl gynlluniau unigol. Mae'r cynlluniau unigol yn cael eu gweithredu gan amrediad o bartneriaid a bydd yn ofynnol iddynt gwblhau'r aseiad. Mae materion ieithyddol yn rhan bwysig o'r aseiad.

Cwestiwn 2. Materion Polisi a Safonau

- i. Sgiliau iaith staff – nifer siaradwyr Cymraeg a dysgwyr o fewn yr adran (data diweddaraf Dynodiadau iaith).
- ii. Rhwystrau - oes yna unrhyw rwystrau i'ch gallu fel adran i gynnig gwasanaeth llawn yn y Gymraeg (h.y. gweithredu ar ofynion y Polisi iaith a Safonau'r Gymraeg)?
- iii. Canmoliaeth a Chwynion – rhowch wybodaeth am unrhyw ganmoliaeth neu gwynion mae'r adran wedi eu derbyn yn ystod y flwyddyn am wasanaethau Cymraeg/dwyieithog.

Ateb:

Roedd 80.5 % o staff yr Adran wedi cwblhau hunanasesiad iaith yn mis Medi 2022. Roedd 39 aelod o staff heb gyflwyno hunanasesiad iaith, ond oherwydd fod casglu gwybodaeth gan staff achlysurol a rheng flaen yn gallu bod yn her, rydym wedi canolbwyntio yn ddiweddar ar gasglu asesiadau gan reolwyr llinell er mwyn nodi os yw'r unigolion yn cyrraedd dynodiadau iaith eu swyddi ai pheidio.

Golyga hyn mai dim ond 3 aelod o staff yr Adran oedd heb asesiad iaith o gwbl ac mae'r unigolion hyn wedi cael eu targedu.

Mae'r asesiadau yn dangos fod 94.5% o staff yr Adran wedi cyrraedd dynodiadau iaith y swydd.

O'r 9 aelod o staff nad ydyn nhw yn cyrraedd dynodiadau iaith eu swydd, nid oes yr un yn dilyn hyfforddiant iaith ar hyn o bryd ac mae'r mater yma yn derbyn sylw.

Mae gallu'r Gwasanaeth Amgueddfeydd a Chelfyddydau i ddenu gwirfoddolwyr iaith Gymraeg neu siaradwyr newydd yn parhau i fod yn heriol ac rydym yn ystyried y dulliau gorau o fedru denu a rheoli gwirfoddolwyr i'r gwasanaeth.

Rhwystrau:

O ran y Gwasanaeth Amgueddfeydd a'r Celfyddydau, nid yw'n bosib bob tro i weithio gydag artistiaid sydd yn siaradwyr Cymraeg – os mai hyn yw'r achos, rydym yn eu cefnogi i gynnal y gweithgareddau gyda Cymhorthwyr sydd yn siaradwyr Cymraeg, ac yn rhoi cyfle i'r artistiaid sy'n siaradwyr newydd i ddefnyddio Cymraeg os ydyn nhw'n hyderus i wneud hynny. Mae yna gymorth trwy Cyngor Celfyddydau Cymraeg i artistiaid ddysgu Cymraeg ond efallai byddai'n syniad cynnig mwy o gymorth trwy Cyngor Gwynedd.

Mae hi'n her ar adegau i rannu gwybodaeth ar gyfryngau cymdeithasol sy'n berthnasol i'r celfyddydau yng Ngwynedd ond nad ydynt ar gael yn ddwyieithog.

Cwynion:

Mae'r Adran wedi derbyn sylwadau gan Howard Hughes o Cylch yr Iaith am waith y Cyngor yn datblygu'r Cynllun Economi Ymweld ac hefyd yn datblygu rhaglen Llewyrch o'r Llechi. Bydd mwy o fanylion am y cwynion hyn yn cael eu rhannu gyda Aelodau yn y Pwyllgor.

Mae rhai cwynion wedi eu derbyn ynghylch staff yn Neuadd Dwyfor a Storiol yn siarad Saesneg ymysg ei gilydd. Mae trafodaeth wedi bod gyda staff er mwyn eu cymell i siarad Cymraeg gyda'i gilydd ac i asesu unrhyw anghenion neu gefnogaeth sydd ei angen arnynt i gyfathrebu'n naturiol gyda'i gilydd yn y Gymraeg.

Cwestiwn 3. Cyfleoedd Datblygu

Oes gennych chi syniadau am ffyrdd newydd y gallem ni fod yn hybu'r Gymraeg o fewn cymunedau'r sir – naill ai yn eich gwasanaethau eich hun neu drwy gydweithio gydag eraill?

Ateb:

Fe allai'r Gwasanaeth Amgueddfeydd a'r Celfyddydau gynnig gweithgareddau ehangach o fewn ein cymunedau i gefnogi llesiant, creadigrwydd, dealltwriaeth diwylliannol a sgiliau ieithyddol – ond mae her barhaol o sicrhau cyllid ychwanegol i fedru cyflawni'r gwaith yma a nid oes cyllideb graidd ar gael yn y Gwasanaeth i weithredu mwy na'r hyn a wneir.

Trwy brosiectau Safle Treftadaeth y Byd Tirlun Llechi Gogledd Orllewin Cymru mae cyfleon i hybu'r Gymraeg fel iaith gymunedol ar draws y broydd llechi. Bydd prosiectau sydd ar y gweill yn cynnig cyfleon i ni adeiladu ar y cyfleon hyn wrth i ni ddenu cyllid ychwanegol i gyflawni'r Cynllun Gweithredu a datblygu prosiect Cronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol.

Drwy ddefnydio casgliadau'r Gwasanaeth gallai'r Gwasanaeth Archifau gynnig gweithgareddau yn ein cymunedau ac yn ein archifdai i hybu'r Gymraeg. Yn ddibynnol ar y weithgaredd gellir cyflawni hyn unai gyda staff y Gwasanaeth neu drwy gyd-weithio ag eraill.